

<https://doi.org/10.26565/2218-2470-2023-13-08>

УДК 373.015.31:502.131.1

Яшкіна Дар'я Дмитрівна

старший лаборант кафедри політичної соціології
соціологічного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,

e-mail: yashkinadarya96@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4454-4555>

Сошенко Анастасія Сергіївна

студентка 3-го курсу соціологічного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,

e-mail: anastasiiasoshenko@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-6728-2271>

СТАЛИЙ РОЗВИТОК У ШКОЛІ: НАВЧАННЯ ПРИНЦИПУ «5R» (НА ПРИКЛАДІ ЛІТНЬОГО ТАБОРУ ZERO WASTE KHARKIV ДЛЯ ДІТЕЙ З ЧИСЛА ВПО)

Сучасна Україна стикнулася із безпрецедентним екологічним забрудненням, що спровоковано повномасштабним вторгненням та військовою агресією. Крім системної роботи над зменшенням впливу військових дій на екологію ще більш актуальним стає питання розвитку екологічної свідомості та дотримання екологічної поведінки, аби попередити або принаймні зменшити забруднення навколишнього середовища. Особливо важливим та перспективним в цьому контексті є навчання екологічній поведінці дітей шкільного віку. Стаття присвячена вивченню практики викладання принципу «5R» для дітей через інтерактивні ігри, неформальні лекції та дискусії. Принцип «5R» – є комплексним підходом, який ставить на меті досягнення екологічної безпеки для сучасного суспільства та майбутніх поколінь, саме тому його необхідно засвоїти ще у дитинстві. Сам принцип є елементом стилю життя «нуль відходів», який започаткувала французька екоактивістка у 2000-х роках. Стаття розглядає, що сутність та складові принципу «5R» (refuse, reduce, reuse, recycle, rot), як цей принцип сприятиме сталому розвитку та яким чином можна впровадити цей принцип під час навчання. Прикладом впровадження принципу «5R» в навчання виступає літній табір Kharkiv Zero Waste, який був організований для дітей з сімей ВПО (з деокупованих районів Харківщини). Проект реалізовувався організацією «Центр громадських та медійних ініціатив» (Zero Waste Kharkiv) за підтримки Calidris та інформаційної підтримки Міністерство освіти і науки України та Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Із загальної кількості поданих 64 заяв на викладання в рамках проекту на участь було обрано 13 учасників, серед яких Харківська команда проекту FUSILLI. В статті висвітлюються

Як цитувати: Яшкіна Д. Д., Сошенко А. С. Сталий розвиток у школі: навчання принципу «5R» (на прикладі літнього табору Zero Waste Kharkiv для дітей з числа ВПО) // SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2023, № 13. С. 61–66. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2023-13-08>

In cites: Yashkina, D., Soshenko, A. (2023). Sustainable development at school: teaching the «5R» principle (on the example of the Zero Waste Kharkiv summer camp for children from the IDPS). *SOCIOPROSTIR: the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work*, 13, 61-66. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2023-13-08> [in Ukrainian].

вдалі практики табору, особливості роботи з цільовою аудиторією (зокрема необхідності врахування попереднього досвіду дітей) та перспективи впровадження принципу "5R" не тільки під час локальних заходів (як табори), але й впровадження принципу як наскрізної практики під час освітнього процесу.

Ключові слова: *сталий розвиток, шкільне викладання, принцип 5R, Zero Waste, діти з числа ВПО, Fusilli Kharkiv.*

З кінця 20-го століття світова спільнота стала активно опікуватись проблемами глобального розвитку у відповідь на зростаючу кількість криз (людських та природних) та вагомий вплив людини на природу. Це призвело до ідеї впровадження принципів сталого розвитку для забезпечення майбутнього наступних поколінь. Сталий розвиток стосується всіх сфер людського буття, але вагома частина стосується ставлення та поводження з природою, природними ресурсами та впливу на них людської діяльності. Отже, принципи сталого розвитку включають в себе питання екології та екологічної поведінки. Важливим є те, що впровадження принципів сталого розвитку – це процес, що триватиме десятиліттями і основна ідея полягає в тому, щоб наступні покоління вже зростали зі знанням цих принципів. Таким чином, навчання цих принципів має відбуватися з дитинства. В країнах Західної Європи навчання принципам сталого розвитку стоїть на порядку денному з моменту їхнього впровадження (2015 рік), проте в українських реаліях впровадження цих принципів в освітній процес знаходиться на початковому етапі (розробляються програми, вводяться пілотні уроки тощо). Саме на цьому етапі важливо розуміти, яким чином правильно та ефективно доносити інформацію до дітей. В рамках даної статті ми розглянемо принципи, що навчають екологічній поведінці (саме на індивідуальному рівні), та їх впровадження в освіту, оскільки за сучасних умов під час вторгнення екологічна ситуація стає кризовою і на відновлення та покращення екології в Україні знадобляться роки, відповідальні дії влади та свідома поведінка українців. Саме з метою формування останнього важливим є розповсюдження інформації та навчання покоління, яке зараз підростає та не має упереджень, а також на базі якого буде відбуватися формування нової екологічної культури України.

Сталий розвиток та принцип «5R».

Сталий розвиток в сучасному публічному дискурсі артикулюється по-різному, доволі часто сенс самого словосполучення втрачається або залишається незрозумілим для населення. На нашу думку, це стається, по-перше, тому що поняття все ще є доволі новим для українського суспільства, а, по-друге, тому що воно є доволі широким. У загальному розумінні сталий розвиток - це такий розвиток, який забезпечує потреби теперішнього суспільства, не завдаючи шкоди для наступних поколінь. Тобто ідея сталого розвитку полягає у корекції людської діяльності таким чином, щоб вона все ще задовольняла людські потреби, проте мінімізувала шкоду. Мова, звичайно, йде про екологію та шкоду природі, але не тільки. Ідея сталого розвитку та принципи сталого розвитку з'явилися у 2015 році, коли ООН видала «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development» – план дій сталого розвитку для всього світу. План включає в себе досягнення 17 цілей, які стосуються сфер людської діяльності [1]:

ГЛОБАЛЬНІ ЦІЛІ Сталого Розвитку

Рисунок 1. Глобальні цілі сталого розвитку

Як вже зазначалося, вагома частина принципів стосується екологічної поведінки та збереження навколишнього середовища. В цьому напрямку у 2008 році почала працювати французька екоактивістка Беа Джонсон. Проблемою світового масштабу є постійне збільшення відходів, що чинять вплив на навколишнє середовище (або чинитимуть вплив у найближчій перспективі), але ці відходи – це не тільки результати діяльності великих чи середніх підприємств, компаній тощо. Це, в тому числі, результат діяльності кожного окремого індивіда чи домогосподарства. Ідея Беа Джонсон полягає в тому, що, якщо кожна людина мінімізує кількість власних відходів, тоді і на глобальному рівні їхня кількість буде мінімізована. Такий підхід вона називає стилем життя «нуль відходів». У 2013 році вона видала книгу «Zero Waste Home: The Ultimate Guide to Simplifying your Life by Reducing your Waste» [2], яка була перекладена більш ніж 20-ма мовами. В книзі авторка розповідає, яким чином кожне домогосподарство може зменшити кількість відходів. Метод, який вона винайшла, має назву принцип «5R». Його можна зобразити у вигляді піраміди:

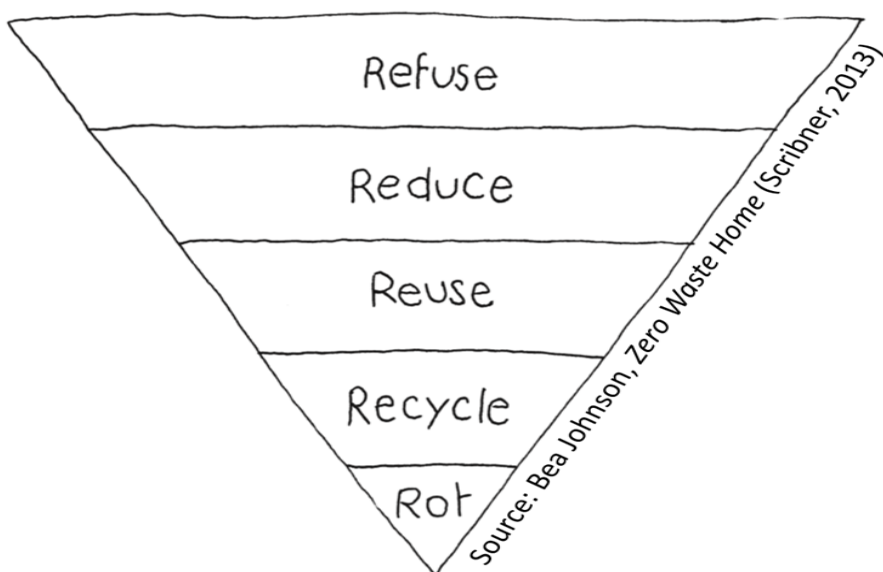

Рисунок 2. Принципи «5R»

Піраміда відображає принципи від найбільш доступних до найскладніших для дотримання. Отже, що означає кожний принцип:

1. REFUSE – відмова. Позначає відмову від надмірного споживання (купувати тільки те, що дійсно потрібно).

2. REDUSE – зменшення. Позначає зменшення споживання та використання продуктів (купувати стільки, скільки потрібно).

3. REUSE – повторне використання. Позначає повторне використання продукції, яка для цього пригодна (повторне використання пластикових пляшок, сумок, наприклад).

4. RECYCLE – сортування та переробка, правильне сортування – один з перших кроків до можливості перероблення одних продуктів в інші, тож кожен може зробити цей процес більш швидким та ефективним.

5. ROT – компостування. Переробка органічних відходів.

Перелічені принципи стали свого роду дорожньою картою екологічної свідомості та допомагають сформуванню індивідуальну екологічну поведінку, проте ці принципи на практиці впроваджувати дещо складніше в залежності від культурного середовища, власної готовності до дотримання принципів, тощо. Тож важливим елементом впровадження є не тільки знання принципів, але й набуття практичних навичок та звички їх дотримання у різних умовах.

Літній табір Zero Waste Kharkiv як приклад навчання принципам «5R».

Літній табір Zero Waste Camp Kids реалізовувався харківською НГО «Центр громадських та медійних ініціатив» (та Zero Waste Kharkiv) за підтримки Calidris та інформаційної підтримки Міністерства освіти і науки України спільно з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України. Основна ідея проєкту полягає в популяризації принципів «нуль відходів» серед дітей та наданні практичних рекомендацій для втілення принципів нуль відходів у повсякденне життя.

Формування екологічної культури є одним із компонентів освіти, що найбільш динамічно розвивають і розглядають у світовій практиці як найважливішу міру подолання екологічної небезпеки, тому метою проєкту було ознайомлення учасників табору з основними принципами «5R».

Коли це відбулося?

Влітку 2023 року – упродовж липня та серпня.

З ким працювали?

14 дітей з сімей ВПО (з деокупованих районів Харківщини). Така цільова аудиторія була визначена за декількох причин: по-перше, ці діти потребують уваги та допомоги в адаптації, тож проведення колективних інтерактивних заходів сприяли соціалізації та адаптації за нових для них умов. По-друге, оскільки діти переміщені зі своїх місць проживання, вони не мають можливості відвідувати свої шкільні літні табори, тож табір Zero Waste був альтернативою звичного для них шкільного табору.

Яким чином відбувалося навчання?

Кожне заняття відбувалося у двох основних форматах: інтерактивні лекції та воркшопи. Кожна інформаційна інтерактивна лекція, яка була присвячена певному принципу, супроводжувалась практичним завданням, яке демонструвало, яким чином у повсякденному житті можна дотримуватись принципу «5R».

Так, упродовж роботи табору діти виготовили собі еко-торбинки для зменшення використання поліетиленових пакетів, екологічні іграшки та вчилися жити без пластику. Також під час зустрічей у таборі вони зробили компостер та вивчили принцип його роботи.

Важливим елементом навчання було завдання розробити поради для власної громади щодо переходу до стилю життя “нуль відходів”, за допомогою цього завдання діти краще проробили та усвідомили сутність принципів, а також навчилися доносити цю ідею іншим.

Особливу увагу під час табору було приділено коректній термінології (відходи, а не сміття; запобігання, а не попередження; довкілля, а не екологія; повторне використання, а не перевикористання, тощо), адже використання певної термінології допомагає змінити сприйняття та ставлення до екологічного способу життя як такого.

З якими перешкодами зіткнулись?

Основною перешкодою на шляху засвоєння матеріалу і усвідомлення важливості екологічності були вже наявні стереотипи щодо впровадження принципів, які передаються дітям через погляди батьків (сортування – це «колупання у смітті», «від однієї пластикової пляшки світ не зіпсується» тощо). Іншим чинником, що ускладнював комунікацію, було те, що стиль життя «нуль відходів» здається коштовним (що викликано не тільки уявленнями батьків, але й репрезентацією цього підходу у мас-медіа). Необхідно підкреслити, що група, із якою проводилась робота, складалася з дітей, які проживали у сільській місцевості, де інформування про екологічне споживання було майже відсутнє. На відміну від міст, де інформаційні кампанії активно працюють в цьому напрямку.

Таким чином, досвід проведення табору продемонстрував, з одного боку, те, що такий механізм впровадження може бути дієвим. З іншого боку, він може бути дієвим тільки в комплексі з інформаційними кампаніями на рівні громад, просвітницькими лекціями для батьків та більш тривалою взаємодією з дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ДіяБізнес. Цілі сталого розвитку. URL: <https://business.dija.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cili-stalogo-rozvitku> (дата звернення: 22.09.2023).
2. Bea Jonson. Zero Waste Home: The Ultimate Guide to Simplifying Your Life by Reducing Your Waste. Simon and Schuster, 2013. 304 p.

Стаття надійшла до редакції 04.10.2023.

Стаття рекомендована до друку 15.11.2023.

Yashkina Daria

Senior Laboratory Assistant
of the Department of Political Sociology, School of Sociology,
V.N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine,
e-mail: yashkinadarya96@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-4454-4555>

Soshenko Anastasiia

3rd year student of the School of Sociology,
V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine,
e-mail: anastasiasoshenko@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0001-6728-2271>

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AT SCHOOL: TEACHING THE «5R» PRINCIPLE (ON THE EXAMPLE OF THE ZERO WASTE KHARKIV SUMMER CAMP FOR CHILDREN FROM THE IDPS)

Today's Ukraine is facing unprecedented environmental pollution caused by a full-scale invasion and military aggression. In addition to systematic work to reduce the impact of military operations on the environment, the issue of developing environmental awareness and adherence to environmental behavior to prevent or at least reduce environmental pollution is becoming even more urgent. Teaching environmental behavior to school-age children is particularly important and promising in this context. The article is devoted to the study of the practice of teaching the «5R» principle to children through interactive games, informal lectures and discussions. The «5R» principle is a comprehensive approach that aims to achieve environmental safety for modern society and future generations, that is why it must be learned in childhood. The principle itself is an element of the «zero waste» lifestyle, which was launched by a French eco-activist in the 2000s. The article examines the essence and components of the «5R» principle (refuse, reduce, reuse, recycle, rot), how this principle will contribute to sustainable development, and how this principle can be implemented in education. An example of the implementation of the 5R principle in education is the Kharkiv Zero Waste summer camp, which was organized for children from IDP families (from the de-occupied areas of Kharkiv region). The project was implemented by the Center for Civic and Media Initiatives (Zero Waste Kharkiv) with the support of Calidris and information support from the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. Out of the total number of 64 applications submitted, 13 participants were selected to participate in the project, including the Kharkiv team of the FUSILLI project. The article highlights successful camp practices, peculiarities of working with the target audience (in particular, the need to take into account the previous experience of children) and prospects for implementing the 5R principle not only during local events (such as camps), but also implementing the principle as a cross-cutting practice in the educational process.

Keywords: *sustainable development, school teaching, 5R principle, Zero Waste, IDP children, Fusilli Kharkiv.*

REFERENCES

1. DiyaBusiness. Goals of sustainable development. (2021). Retrieved from <https://business.diia.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cili-stalogo-rozvitku> [in Ukrainian].
2. Bea Jonson (2013). *Zero Waste Home: The Ultimate Guide to Simplifying Your Life by Reducing Your Waste*. Simon and Schuster.

The article was received by the editors 04.10.2023.
The article is recommended for printing 15.11.2023.